

Balogh Róbert: A körülmetélés keletkezése és vallástörténeti jelentősége, körülmetélés a Bibliában

Bevezető gondolatok

A körülmetélés az emberiség egyik legősibb és napjainkban is legelterjedtebb sebészeti beavatkozása. Ennek egyik sajnálatos oka a FGM (*Female Genital Mutilation*) afrikai elterjedtsége, vagyis a nők nemi szervének külső megcsonkítása.[1] Becslések szerint a Föld férfi lakosságának mintegy negyedét érinti a körülmetélés, melyet vallási, kulturális vagy éppen orvosi okokból végeznek el az emberek, általában nem műtéti körülmények között.[2]

Mindennek természetesen pszichológiai okai is vannak. Egyes kutatók a „fájdalom-imprint” szükségességére vezetik vissza a körülmetélés szokását, ezzel is elősegítve a felnövekvő gyermeket az életben rá váró fájdalmak és kihívások könnyebb leküzdésére.[3]

Sőt, orvos-történeti szempontból, tulajdonképpen az első plasztikai sebészeti beavatkozás is a körülmetéléshez tartozik, hiszen habár már az ókorban is történtek erre való utalások, a 19. századi Németországban tudományosan meghatározták a decircumincissio, azaz a körülmetélés visszaállításának fogalmát.[4]

Mi a körülmetélés? Általános definíció

A körülmetélés során a férfi[5] előbőrét metszik ki, elsősorban vallási célból, mely elsősorban a zsidóságban, valamint az iszlám hitűek között terjedt el. Mindez természetesen nem összekeverendő a kasztrálással, mely során a teljes nemi szervet távolítják el, akár erőszakos úton is.[6]

A körülmetélkedés eredete

Az antropológusok között nincs egyetértés abban a tekintetben, hogy mikor és honnan ered a körülmetélés. Egyes vélemények szerint a napkultuszhoz köthető, a Kr.e. nagyjából 15 ezer

évvel ezelőtti időszakból, míg mások szerint több, egymástól földrajzilag és időben is különálló kultúrában önállóan jelenhetett meg.[7] Legfőbb vallási és kulturális oka, mely az aktus mögött húzódik minden bizonnyal a kontroll lehetett: az adott gyermek elsősorban nem a családhoz, hanem az adott istenséghez/társadalomhoz tartozik. A bibliai korban minden valószínűség szerint az anya hajtotta végre a nyolc napos fiúgyermeken, melyet később felváltott a *mohel*, a hivatalos körülmetélő intézménye, aki képzett emberként végezte és végzi el a körülmetélést a zsidó kisfiúkon.[8]

Körülmetélkedés az ókori Közel-Keleten

Mint azt már fentebb is említettük, a kutatók Egyiptomból eredeztetik a körülmetélés rítusát. Sőt, hosszú ideig direkt kapcsolatot láttak az egyiptomi gyakorlat, valamint annak zsidóságban történő elterjedése között is. A legkorábbi, tárgyi emlék, amely a körülmetéléshez köthető, szakállas, körülmetélt szolgákat ábrázol, akiket keselyűk, és egy oroszán vesz körül, minden bizonnyal a felettük domináló fáraót szimbolizálva oroszlánként.[9]

Egy írásos emlék is maradt ránk, az ún. Naga-ed-Der sztélé, melynek kezdő sorai így hangoznak: „Amikor körülmetéltetem, száz és még húsz másik emberrel...”[10] A felirat, mintha a Gen 17,23-ra emlékeztetne minket. Azonban, mielőtt direkt párhuzamot vélnénk a két nép és kultúra gyakorlatában felfedezni, szükséges megjegyezni, hogy míg az egyiptomi gyakorlat egy, a fitymán történő hátsó bemetszést alkalmazott, addig a zsidó gyakorlat szerint a teljes előbőrt eltávolították. Különösen is emlékeztethet a különböző gyakorlatok meglétére, illetve annak a Szentírás általi ismeretére is a Józsué könyvének 5. fejezete, ahol Józsué arra kap megbízatást, hogy metélje körül ismételten Izrael fiait, *másodjára* is. Miért volt szükség arra, hogy Izrael fiait másodsorra is körülmetéljék? Valószínűleg azért, mert magukon hordozták az egyiptomi típusú körülmetélés jelét, amelyet „ki kellett egészíteni”, izraelita formátumú körülmetéléssel.[11]

Találunk azonban más különbségeket is: amíg a zsidók nyolc napos korukban metélték körül a fiúgyermeket, addig Egyiptomban mindez a felnőtté válás korához, vagyis a pubertáshoz volt köthető. Ha viszont egyiptomi eredetű a körülmetélés aktusa, akkor hogyan került Palesztinába, és hogyan terjedt ott el? Ennek megválaszolásában nagy segítségünkre lehet egy Felső-Szíriából előkerült leletegyüttes, amely kis szobrocskákat is tartalmaz. Három közülük női, három pedig férfi volt. Sisakot, pajzsot és dárdát is viseltek, illetve tartottak maguknál, ám az volt a meglehetősen feltűnő, hogy mindhárom férfiábrázolás olyan formában volt körülmetélve, ahogyan a zsidók tették azt, bő ezer évvel a szobrok

feltételezett keletkezési ideje után.[12]

A körülmetélés a középkortól napjainkig

Mint fentebb láttuk, a bibliai időkben maga az anya végezte, majd később, a rabbinikus judaizmusban megjelent a *mohel* intézménye, mint hivatásos körülmetélő. A középkorban pedig már történtek patológiai utalások, melyek alapján kezdték belátni a körülmetélés egészségügyi hozadékát is. A 19. században aztán olyan jellegű áttörés történt, hogy a már említett *phimózist* és *paraphimózist* is felismerték, és valódi orvosok végezték el az indokolt beavatkozásokat, méghozzá a higiéniai háttér biztosításával is! Majd a 19. század közepétől kezdik el altatásban (is) végezni a beavatkozást, illetve vizsgálni azt, hogy milyen további betegségek okozója lehet, ha nem kezelik megfelelőképpen az előbőrrel kapcsolatos elváltozásokat.[13]

Körülmetélés a Bibliában

A Héber Biblia által a körülmetélkedésre használt *terminus technicus* מילה is magában hordozza a teljes előbőr eltávolításáról szóló, izraeli típusú gyakorlatát.[14] A Septuaginta a περιτομή kifejezéssel adja vissza a héber szó jelentéstartalmát, s mindezt az újszövetségi görög nyelvhasználat is továbbviszi.[15]

A fentebb már elmondott, vallás- és kultúrtörténeti, illetve kortörténeti kontextuson túl mindenképpen szólnunk kell arról is, hogy habár, mint láttuk, a biblia-korabeli zsidóság körülmetélkedése egyáltalában nem számított unikumnak, mégis egy nemzeti, lelki identitást adott a népnek. Számtalan példát láthatunk arra, hogy az egyébként (valószínűleg) szintén körülmetélt[16] szomszéd népeket is „körülmetéletlennek” tartják.[17]

Az Ószövetség egyértelműen úgy tekint a körülmetélésre, mint ami a szövetség jele, mely fennáll Izrael és JHVH között. Ez a típusú értelmezés, valamint identitás-keresés minden bizonnyal az exíliumi korban, a P irat által válik relevánssá.[18] Viszont meglehetősen furcsa az, ahogyan a Biblia beszámol ezekről, s a hasonló jellegű történetekről. Hiszen igen gyakran meglehetősen kendőzetlenül teszi ezt. Annak háttérében, hogy a Szentírás a maga valóságában közli a körülmetélkedéshez kapcsolódó történeteket, feltételezhetően didaktikus cél áll, mégpedig az, hogy tanítani szeretne az emberi szexualitás legkülönbözőbb, legproblematisabb részleteiről.[19]

A körülmetélés elrendelése, illetve az Ábrahámmal kötött szövetség értelmezése sem egyértelmű és minden probléma nélküli, márpedig a Héber Biblia innen eredezteti a körülmetélés intézményét izraeli értelemben, ráadásul a JHVH-val fennálló szövetség kereteit is. A felvetett kérdések megválaszolásához a Gen 17. fejezetét szükséges ezen a speciális scopuson keresztül is megvizsgálni. [20] A bibliai beszámolóból mindenekelőtt szembetűnő, hogy a körülmetélést először Izmaelen hajtja végre Ábrahám, hiszen Izsák még meg sem született ekkor.[21] Valamint azt is szükséges kiemelnünk, hogy az áldás, melyet Ábrahám és utódai kaptak, a szöveg alapján nem értelmezhető kizárólag egy családra, avagy egy népre, hiszen az ősatyának tett ígéretek „*multietnikus*” voltát háromszor is kiemeli a szöveg. Nehéz lenne tehát ez alapján az Ábrahámnak tett áldást és ígéretet mindösszesen csak Izraelre redukálni![22] Ráadásul Ábrahám örökségül kapott földje minden utódjáié lesz az ígélet szerint, aki magán viseli a szövetség jelét, s érdekes módon abban az ígéletben, amely Sárának s születendő fiának szól, nem ismétli meg Isten az országra vonatkozó ígéretet![23]

Ha megnézzük, hogy mi a P célja és lényege, akkor azt kell látnunk, hogy univerzalista felfogása mellett is szeretné kidomborítani, hogy az egyetlen legitim istentiszteleti forma az, amelyet Izrael kapott és gyakorol. Egyedül Izrael, s nem más Ábrahámita utód az, akinek Isten kijelentette a nevét (Ex 6,3). Vagyis, mivel ezt egyedül Izrael kapta, ezért Izraelnek magának, mint népnek van papi funkciója, ami nem jelenti mások kirekesztését, hiszen csak a papi szerep az, ami egyedül Izraelé.[24]

Másfelől, már az ókori nagy zsidó tanító, Alexandriai Philó is felismerte, hogy a vallási jelentőségén túl, a körülmetélés egészségügyi szerepet is betölt, sőt, etikai értelemben visszatartó ereje is lehet a szexuális visszaélésekkel kapcsolatban. Ami viszont valóban, bibliai értelemben is szignifikánssá teszi, és témánkat érintve is nagyon fontos jelentőséggel bír, az az, hogy a körülmetélés aktusa mögött ott húzódik az *új emberré válás* folyamatának kezdő lépése is! Tudniillik, az ókori társadalomban alapvetően a termékenységet, megtermékenyítést a férfi erejének tulajdonították,[25] s ebben a kontextusban, az emberi erőt és termékenységet szimbolizáló genitáliák Istennek való odarendelése valójában egy új, lelki-testi kapcsolat kezdetét jelenti, jelentheti! Ezért is különösen fontos az évszázadok óta vitákat generáló locus, az Ex 4, 24-26. Ezekben a versekben Isten ezért akarja megölni Mózeszt: a réginek meg kell halnia, s valami újnak kell születnie! Ezt ismeri fel Cippóra, s szimbolikus tettel tulajdonképpen hitvallást tesz erről![26]

Azt, hogy a körülmetélés, mint azt fentebb Mózes és Cippóra történetében is láttuk, nemcsak kizárólag egy külsőleg látható cselekedet, s, hogy nem csak ez jelenti a szövetséghez tartozást, a Szentírás is tudja. A körülmetélést olyan metaforikus képekben is használja,

amelyek a szívre[27], a szájra[28], a fülekre[29], sőt a gyümölcsfára[30] is vonatkoznak. Ezek a metaforikus képek arra hívják fel az izraeli népet, hogy az Ábrahámnak adott áldások, valamint Izrael mint nép nemcsak, sőt elsősorban nem a külső jegyek által válik Isten ígéreteinek letéteményesévé, hanem egy olyan, belső lelki folyamat eredményeképpen, amely által az ember teljes egzisztenciájával JHVH-hoz tartozik![31]

Mindez megtalálható Pál újszövetségi értelmezésében is, aki a levelekben előszeretettel él azzal a szójátékkal, miszerint a περιτομή helyett a κατατομή kifejezést használja. Vagyis körülmetélés helyett a megcsonkítást jelentő igét hozza elő azokon a helyeken, ahol amellet érvel, hogy a külső jel, melyet az ember magán hordoz, nem jelenti egyszersmind és egyértelműen azt is, hogy lelki értelemben is Istenhez kapcsolódik.[32]

Az Újszövetség a keresztséget, valamint a keresztyénség a gyermekkeresztség gyakorlatát is ebben az értelemben gyökerezeti a körülmetélésről szóló ószövetségi tanításban, valamint az Ábrahámnak adott ígéretet, és szövetség kontinuitását is innen eredezteti.[33]

Kulcsszavak

körülmetélés, szövetség, Ábrahám

Affiliáció

Balogh Róbert

református lelkipásztor

doktorandusz

KRE HTK Ószövetségi Tanszék

Felhasznált irodalom

ANET. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament with Supplement*, (ed. Pritchard, J. B.), Princeton University Press, 1969³.

Arnold, B.T.: The Holiness Redaction of the Abrahamic Covenant (Genesis 17) in: *Partners with God: Theological and Critical Readings of the Bible in Honor of Marvin A. Sweeney*. (ed.: Shelley L. Birdsong – Serge Frolov), Claremont Studies in Hebrew Bible and Septuagint, 2. Claremont, CA, Claremont Press, 2017, 51-61.

Brown, Francis: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon: With an appendix containing the Biblical Aramaic, Coded with Strong's Concordance Numbers / Francis Brown with the cooperation of S. R. Driver, Charles A. Briggs*, Hendrickson Publishers: Peabody, 2003.

Bunker, C.B.: Topics in penile dermatology in *Clinical and Experimental Dermatology*, in: *Clinical and Experimental Dermatology*, 2001/2, 469-479.

Capart, J. – Griffith, A.S.: *Primitive Art in Egypt*, Leopold Classic Library, 2016.

De Pury, A.: *Abraham, what kind of ancestor is he? A new look at Biblical traditions*, kiadatlan kézirat. Elérhető a Genfi Egyetem honlapján:

<http://www.unige.ch/theologie/distance/courslibre/atjacobdt2005/lecon2/abraham.pdf>
(Letöltési idő 2020.05.18. 12:04).

Douglas, A.V.D.: *The old Testament Covenantal Roots of Baptism Part II, 1.*,

https://www.academia.edu/39260529/THE_OLD_TESTAMENT_COVENANTAL_ROOTS_OF_BAPTISM_Part_II, (Letöltés: 2020.05.28.).

Douglas, A.V.D.: *The Old Testament Covenantal Roots of Baptism, part I. 4-6.*,

https://www.academia.edu/39260319/THE_OLD_TESTAMENT_COVENANTAL_ROOTS_OF_BAPTISM_Part_I, (Letöltés: 2020.05.28.).

Dunsmuir, W.D. – Gordon, E.M.: The History of Circumcision, in: *BJU International*, 83., 1999, 1-12.

Finkelstein, I. – Silberman, N.A.: *The Bible Unearthed. Archeology's New Vision of Ancient*

Israel and the Origin of Its Sacred Texts, Free Press, New York, 2001.

Gesenius, W.: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch*, Springer Verlag, Berlin – Heidelberg, 2013¹⁸.

Gilman, S.L.: Decircumcision: The First Aesthetic Surgery in Modern Judaism, in: *Oxford University Press*, vol.17, 1997/3, 201–210.

Goldingay, J.: The Significance of Circumcision, in: *JSOT*, vol.88, 2000, 1–18.

Jonker, L.: „*Within hearing distance*, in: *OTE* 27/1, 2014, 123–146.

Karasszon, I.: *P, Alapirat vagy végső redakció?* in: *Az Ószövetség Másik fele*, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola és L'Harmattan, Budapest, 2010, 124–142.

Lie, K.R.: Circumcision and HIV prevention research: an ethical analysis, in: *Lancet*, vol.368, 2006, 522–525.

Little, M.C.: Female Genital Circumcision: Medical and Cultural Considerations in: *JCD*, vol. 10, No. 1., 2003, 30–34.

Maccoby, H.: Paul and Circumcision: A rejoinder, in: *JQR*, 82, 1991/1–2, 177–180.

Mortimer, M.: *How to Stop Female Genital Mutilation*, in: *Herizons*, 20.3, Winter 2007, 23–26.

Muraoka, T.: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Chiefly of the Pentateuch and Twelve Prophets, Peeters Publishers, Louvain, 1993.

Noort, E.: *Abraham and the Nations in Abraham, the Nations and Hagarites Jewish, Christian, and Islamic Perspectives on Kinship with Abraham*, Themes in Biblical Narrative, Volume: 13, Brill, 2010, 1–31.

Robert, G.H.: Circumcision, in: *ABD*, vol 1., 1992, 1025–1031.

Sasson, J.M.: Circumcision in the Ancient Near East, in: *JBL*, vol. 85, 1966/4, 473–476.

Simkovich, M.Z.: Interpretations of Abraham's Circumcision in Early Christianity and Genesis Rabbah, in: *New Vistas on Early Judaism and Christianity*. From Enoch to Montréal and Back, Lorenzo Di Tommaso – Gerbern S. Oegema (eds), Bloomsbury T&T Clark, 2016.

Varga, Zs.: *Újszövetségi Görög-Magyar Szótár*, Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.

Westermann, C.: *Genesis, Continental Commentary*, Fortress Press, Minneapolis, 1995.

Woodbridge, P.D.: *Circumcision* in: *New Dictionary of Biblical Theology*. Exploring the Unity Diversity of Scripture, (IVP Reference Collection), IVP Academic, 2000.

[1] A nők körülmetélésnek eredete nem világos, azt viszont látjuk, hogy már az ókorban is gyakorolták, hiszen már az ősi, egyiptomi női múmiák is körül voltak metélve. Sőt, a viktoriánus kori Angliában mentális betegségek kezelésére is használták. Általában egy erre a célra felkészített nő végzi a lányokon, egy napos koruktól tizenhat éves korukig tartó intervallumban. Ám, napjainkban azt látjuk, hogy sok esetben egyáltalán nem így történik a női körülmetélés, hiszen teljesen felkészületlen, képzetlen emberek végzik el, méghozzá nagyon drasztikus formában. Mindezt akár kődarabbal, avagy éles üveg töredékekkel is! Afrikában valóban döbbenetes számokat produkál ez a típusú beavatkozás, míg az Afrikán kívüli muszlim országokban jóval kevesebbet. A szomorú valóság az, hogy sokszor maguk a beavatkozást végzők sincsenek tisztában a gyakorlat hátterével, miérettel. Részletesebben ld.: Mortimer, M.: *How to Stop Female Genital Mutilation*, in: *Horizons*, Winter ,2007, 23–25., illetve Little, M.C.: *Female Genital Circumcision: Medical and Cultural Considerations* in: *JCD*, vol. 10, 2003/1, 30–33.

[2] Ld. Bunker, C.B.: Topics in penile dermatology in *Clinical and Experimental Dermatology*, in: *Clinical and Experimental Dermatology*, 2001/2, 469–471. E helyen a cikk szerzője azt is elemzi, hogy mely betegségek előzhetők meg a sebészeti úton végzett férfi körülmetéléssel, ilyen pl. a *phimosis* (fitymaszűkület), de a HIV vírus terjedésének sebességét is lassíthatja. Különösen indokolt orvosi szempontból a *paraphimosis* (fitymaszűkület egy másik formája, amikor az előbőr nem áll vissza eredeti helyére), esetén elvégezni a műtétet, hiszen sok más, ezt követő betegség megelőzhető általa. Orvosi diszkussziókban fel is merül, hogy lehetséges-e a körülmetélést „sztenderddé” tenni? Etikai szempontból felettébb érdekes a kérdés, hiszen valóban hasznos lehet, ha csak és kizárólag egészség megőrzési szempontok alapján vizsgáljuk a kérdést. Ám a körülmetélés aktusa túlmutat orvosi etikai kérdéseken, éppen ezért senki nem kötelezhető rá. Ld.: Lie, K.R.: *Circumcision and HIV prevention*

research: an ethical analysis, in: *Lancet*, vol.368, 2006, 523–524.

[3] Dunsmuir, W. D. – Gordon, E.M.: The History of Circumcision, in: *BJU International*, 83., 1999, 1.

[4] Gilman, S.L.: Decircumcision: The First Aesthetic Surgery in Modern Judaism, in: *Oxford University Press*, vol.17, 1997/3., 202–206. A tanulmányban részletesen olvashatunk ennek történetéről, orvosi, és „szépészeti”, társadalmi jelentőségéről.

[5] Ám, mint azt feljebb is láttuk, nemcsak vallási okokból és nemcsak férfiakon hajtják végre!

[6] Woodbridge, P.D.: *Circumcision* in: *New Dictionary of Biblical Theology*. Exploring the Unity Diversity of Scripture, (IVP Reference Collection), IVP Academic, 2000, 411–414.

[7] Dunsmuir, W. D. – Gordon, E. M.: *The History of Circumcision*, 1. A 19. századi kutatók úgy vélték, hogy a „pénisz fölött gyakorolt kontroll” lehet az eredete, mivel az adott férfit a fájdalom, és az elvégzett beavatkozás emlékeztette arra, hogy az élet-adás nincs az ő hatalmában.

[8] A középkorban is végezték természetesen ezt a fajta beavatkozást, itt már kezdetleges patológiai ismerettel is a háttérben. A 19. században pedig már a fentebb is említett betegségek kezelésére is használták orvosi szempontból, mely folytatódik napjainkig. Ld.: i.m. 2–4.

[9] Jelenleg a British Museum őrzi. Ld. továbbá: Capart, J. – Griffith, A.S.: *Primitive Art in Egypt*, Leopold Classic Library, 2016, fig. 179.

[10] ANET. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament with Supplement*, (ed. Pritchard, J. B.), Princeton University Press, 1969³: 236.

[11] Ezért is válik olyan fontossá Isten kijelentése a Józs 5,9-ben! Ld.: Sasson, J.M.: Circumcision in the Ancient Near East, in: *JBL*, vol. 85, 1966/4, 474.

[12] i.m. 475–76. A kutatók Kr.e. 3200 körülre teszik a szobrocskák feltételezhető keletkezési idejét. Vagyis Észak-Szíriában már a zsidó „honfoglalás” előtt is ismeretes lehetett ez a fajta gyakorlat, s az ezt követő évszázadokban a Palesztinán belül lejátszódó társadalmi változások közepette, a születésben lévő zsidóság körében is elterjedt.

[13] Dunsmuir, W.D. – Gordon, E.M.: *The History of circumcision*, 3–4. Érdekes, hogy lehetséges következményként tartották számon a férfiak impotenciáját is, valamint több mentális betegséget is megelőzhetőnek, kezelhetőnek gondoltak a körülmetélés elvégzésével.

[14] Gesenius, W.: *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch*, Springer Verlag, Berlin – Heidelberg, 2013¹⁸, 456., valamint ld. még: BDB: *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Clarendon Press, 1979, 16.

[15] Az újszövetségi terminushoz ld.: Varga, Zs.: *Újszövetségi Görög-Magyar Szótár*, Kálvin Kiadó, Budapest, 1996, 771. Ahol viszont az Ószövetség metaforikus képekben használja a körülmetélkedést, ott az LXX egy másik kifejezéssel adja vissza a jelentést, ezzel is érzékeltetve, hogy itt nem fizikai értelemben vett aktusról van szó! Különösen jó példa erre a Dt 30,6, ahol a περικαθαριεῖ, megtisztítani igét használja a Septuaginta, ezzel is felhívva a figyelmet, hogy ez esetben a körülmetélés egy lelki folyamat része, avagy kezdete. Ld. Muraoka, T.: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Chiefly of the Pentateuch and Twelve Prophets, Peeters Publishers, Louvain, 1993, 452.

[16] Jer 9, 25–26!

[17] Ld. pl.: Bír 14,3;15,18, avagy 2Sám 1,20. Elsősorban a filiszteusokra, majd a babiloniaiakra, s a görögökre vonatkoztatva ezt a meglehetősen negatív jelzőt! Robert, G.H.: *Circumcision*, in: *ABD*, vol 1., 1992, 1025–27.

[18] Ezen a ponton szükséges megjegyeznünk, hogy a fogság ideje alatt, illetve az onnan való visszatérés korszakában a P-nek különösen fontos szerepe lehetett. Egy új történelmi, politikai, és tegyük hozzá önértelmezési és vallási helyzetben igyekezett útmutató lenni, az új, „júdeai restauráció” alapköveként. Ezért is nem mehetünk el szó nélkül az mellett, hogy a P-i történetírás módszere alapvetően a világ történetének kezdetétől végzi számításait, onnan származtatja eredetét, s mindezeket hangsúlyossá is teszi a felhasznált nemzetségtáblázatokban. Mindezek mellett azt is szükséges látni, hogy a világgal (Noé), és Ábrahámmal (a nép) kötött szövetségek között egyfajta teológiai kapocsként áll a Sínai hegyi szövetség, illetve Mózes személye. Egy ilyen komoly, Izrael számára igen erőteljes válságot hozó történelmi időszakban, a Kr.e. 6. században, ennek különösen erős üzenete lehetett: a „szentség törvények”, a Mózes által megkapott és gyakorlatba átültetett kultikus rendelkezések, illetve magának Mózesnek a személye jelenthette a közös alapot, valamint az identitásképző elemek (Sabbat, körülmetélkedés) is kiemelten fontossá váltak. Részletesebben ld.: Karasszon, I.: *P, Alapirat vagy végső redakció?* in : *Az Ószövetség Másik*

fele, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola és L'Harmattan, Budapest, 2010, 3.

Mint ahogyan arra is szükséges felhívni a figyelmet, hogy a szerző rövid kutatástörténeti áttekintésben kitér arra, hogy élesen megkülönböztetendők a papi törvények, a papi történetírás és a papi redakció! Ld. még: Jonker, L.: „*Within hearing distance*, in: OTE 27/1, 2014, 135 kk.

[19] Nehéz nem észrevenni, hogy pl. Noé és gyermekei, vagy éppen Lót és gyermekeivel kapcsolatosan közölt, szexuális háttérrel rendelkező történetek között meglehetősen párhuzam található. A kutatók ennek analógiáját látják a körülmetéléssel kapcsolatos bibliai beszámolókbán. Ld.: Goldingay, J.: *The Significance of Circumcision*, in *JSOT*, vol.88, 2000, 1-6.

[20] Strukturális szempontból a Gen 15-ben található áldások közötti összekötő kapocs szerepét is beölti a szöveg. Bővebben: Arnold, B.T.: *The Holiness Redaction of the Abrahamic Covenant (Genesis 17)* in: *Partners with God: Theological and Critical Readings of the Bible in Honor of Marvin A. Sweeney*. (ed.: Shelley L. Birdsong – Serge Frolov), *Claremont Studies in Hebrew Bible and Septuagint*, 2. Claremont, CA, Claremont Press, 2017, 52-53. A szerző külön kitér arra is, hogy az életkorok szerepeltetése, azoknak genealógiai kontextusba való ágyazása tipikusan a P számlájára írható.

[21] Hágár és Izmael neveinek említéséhez, betöltött szerepükhöz az adott szövegekben ld.: Westermann, C.: *Genesis, Continental Commentary*, Fortress Press, Minneapolis, 1995, 547.

[22] Isten az említett fejezetben, mint $\text{אלהים יי} \text{י} \text{י} \text{י}$ mutatkozik be, ami szintén a szöveg univerzalitását erősítheti, sőt egyfajta fejlődés is látható az Isten nevek használatában, ami szintén összecseng a P történelem szemléletével, először általános értelemben, mint אלהים mutatkozik be, aztán a patriarchák számára, mint 'El Saddaj', míg végül az Ex 6. fejezetében, mint JHVH. Egyes vélemények szerint, itt, az ősatya történetekben még nem találkozhatunk egy „ortodox” JHVH hit rendszerrel. Ld. uo., illetve: De Pury, A.: *Abraham, what kind of ancestor is he? A new look at Biblical traditions*, kiadatlan kézirat. Elérhető a Genfi Egyetem honlapján:

<http://www.unige.ch/theologie/distance/courslibre/atjacobdt2005/lecon2/abraham.pdf>
(Letöltési idő 2020.05.18. 12:04), 18.

[23] Természetesen a P is érzi, hogy maga a körülmetélés nem tud önálló identitást képezni, hiszen, mint azt már korábban láttuk, azt mások, a szomszéd népek is gyakorolták. Ezért is különösen fontos a jelenlegi szerkesztettségében, nyelvi állapotában, ahogyan a szöveg

kínosan ügyel arra, hogy a בְּרִית , a szövetség ószövetségi terminus technicusa csak és kizárólag Izsákkal való összefüggésben jelenjen meg. Ugyanakkor a már Izmaelen végrehajtott körülmetélési aktust tekinthetjük egy olyan archetípusnak, amely arról tesz bizonyosságot, hogy hogyan bánt (kellene bánni), Izrael az idegenekkel. Hiszen az a P számára is egyértelmű, hogy szociológiai értelemben nem beszélhetünk vegytiszta Izraelről, mint népről, különösen az exíliumi korban nem, ezért is küzd nagyon, hogy megtalálja Izrael lelki és szociológiai identitásának magvát. Mindez persze történetileg is igazolható, hiszen az manapság már majdhogynem egyértelmű, hogy Izrael, mint nép, legalábbis jelentős részében nem(csak) kívülről érkezett Kánaán földjére, hanem egy belső társadalmi migráció, átalakulás következtében alakult ki. Az archeológiai feltárások eredményei is ezt mutatják, hogy jelentős eltérés a Palesztin és Izraelita telepek között gyakorlatilag nincs a tárgyi kultúrájukat, építkezési szokásaikat tekintve. Az egyetlen jelentős különbség a sertés maradványok hiánya az izraeli telepeken, amelynek elmaradása kevésbé prózai okokra mehet vissza semmint vallási előírás betartása: a sertés mindenevőként konkurenciát jelentett az egyébként is kevés élelemmel rendelkező emberek számára, ezért nem érte meg már tartani. Mindezekhez ld. Finkelstein, I. – Silberman, N.A.: *The Bible Unearthed. Archeology's New Vision of Ancient Israel and the Origin of Its Sacred Texts*, Free Press, New York, 2001, 97–123.

[24] Ld. uo., valamint Noort, E.: *Abraham and the Nations in Abraham, the Nations and Hagarites Jewish, Christian, and Islamic Perspectives on Kinship with Abraham*, Themes in Biblical Narrative, Volume: 13, Brill, 2010, 40–43. E helyen a szerző saját véleménye az, hogy a Gen 21 a Gen 16 újra értelmezése, melyben próbálják Izsák szerepét, illetve ígéret láncolatba való kapcsolódását kidomborítani.

[25] Ld. különösen a Jn 1, 13-at!

[26] Goldingay, J.: *The Significance of Circumcision*, 8–15.

[27] Dt 10, 16 pl.

[28] Ex 6,12.

[29] Jer 6, 10.

[30] Lev 19, 23–25.

[31] Robert, G.H.: *Circumcision*, 1025–28.

[32] Ld. Pl. Fil 3, 2-3. A κατὰτομή jelentéséhez: Varga, Zs.: *Újszövetségi Görög-Magyar Szótár*, 524. Továbbá: Maccoby, H.: Paul and Circumcision: A rejoinder, in: *JQR*, 82, 1991/1-2, 178-180. Ám Pál az Ábrahám által kapott és hordozott fizikai körülmetélést is elismeri a Róm 4-ben! Részletesebben: Simkovich, M.Z.: Interpretations of Abraham's Circumcision in Early Christianity and Genesis Rabbah, in: *New Vistas on Early Judaism and Christianity. From Enoch to Montréal and Back*, Lorenzo Di Tommaso - Gerbern S. Oegema (eds), Bloomsbury T&T Clark, 2016, 250-254.

[33] Bár szorosán nem kapcsolódik a témánkhöz, mégis fontos megjegyezni, hogy létezik olyan baptista teológiai interpretáció, amely a Jer 31, 31-34 alapján tájékozódik a gyermekkereszttség mellett való érvélésében. Ld.: Douglas, A.V.D.: *The old Testament Covenantal Roots of Baptism Part II*, 1.,
https://www.academia.edu/39260529/THE_OLD_TESTAMENT_COVENANTAL_ROOTS_OF_BAPTISM_Part_II, (Letöltés: 2020.05.28.)

Sőt, magának Krisztusnak a megkeresztelését is főpapi szerepéből adódónak vélhetjük, legalábbis az Újszövetség mindenképpen ebben a kontextusban értelmezi megkeresztelését, életkorát, illetve szolgálatában betöltött szerepét. Ld.: Douglas, A.V.D.: *The Old Testament Covenantal Roots of Baptism*, part I. 4-6.,
https://www.academia.edu/39260319/THE_OLD_TESTAMENT_COVENANTAL_ROOTS_OF_BAPTISM_Part_I, (Letöltés: 2020.05.28.)

Természetesen nem feladatunk és nem is szeretnénk keresztyén dogmatikai kérdéseket felvetni, az mindenesetre látszik, hogy az Újszövetség hogyan értelmezi (újra) az ószövetségi rítusokat, mind Krisztusra, mind pedig az Egyházra vonatkoztatva. Ugyanez elmondható a gyermekkereszttség gyakorlatáról is, amely egyrészt, mint vallási rítus az ószövetségi gyakorlat folytatásaként is értelmezhető, másrészt, ha és amennyiben -mint azt egyes kutatók meg is teszik- a keresztiségre, körülmetélésre, mint „új teremtésre” tekintünk, akkor annak keresztyéni szempontból mindenképpen megvan a maga relevanciája, még ha egyébként nem kis viták vannak a kérdés körül. A lelki értelemben történő, körülmetéléshez kapcsolódó „újjászületéshez” ld. fentebb, ennek újszövetségi szempontjaihoz pedig ld: Douglas, A. V. D.: *The old Testament Covenantal Roots of Baptism*, part I, (Elérhető online: https://www.academia.edu/39260529/THE_OLD_TESTAMENT_COVENANTAL_ROOTS_OF_BAPTISM_Part_II), 7-12.